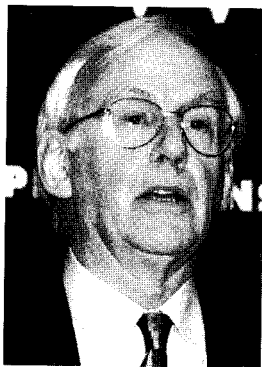

Culturele waarden meer erkennen*

Het rapport 'Gaven in overvloed. Europees cultuurbeleid in christen-democratisch perspectief' pleit er consequent voor de blikrichting van het Verdrag van Maastricht te heroriënteren en meer te richten op culturele waarden. Over die waarden zou in de Europese Unie overeenstemming bereikt moeten worden. Vervolgens zouden ze in een Europese Grondwet verankerd moeten worden.

Van het begin af was duidelijk dat een werkbare definitie van wat onze commissie onder 'cultuur' wilde verstaan aan de basis moest liggen van alle concrete uitwerkingen. Over die grondslag is heel wat gediscussieerd. Van het begrip 'cultuur' bestaan immers vele omschrijvingen, van functionele en/of van inhoudelijke aard. Al die omschrijvingen nemen steeds weer een of meer aspecten van de 'geleefde cultuur' onder ogen, en pogen die in een beschrijvend model vast te leggen zodat de werkelijkheid er mee verkend en eventueel mee gemeten kan worden. De commissie heeft in die veelheid van modellen gekozen voor een normatief cultuurbegrip, dat wil zeggen een begrip dat de inhoud van een cultuur niet onverschillig beschrijvend weergeeft, – in de afstandelijkheid van de antropoloog die naar

Prof. dr. A.G. Weiler

een Indianenstam kijkt waar hij of zij geen deel van uitmaakt –, maar een begrip dat het fenomeen 'cultuur' benadert vanuit de eigen positie in de samenleving, waarin ieder commissielid in zijn eigen veld van deskundigheid een kritisch betrokken deelnemer is. Het kritische aspect van die betrokkenheid oriënteert zich op de idee van 'het goede leven'. In die idee, in wat als 'het goede leven' wordt beschouwd, zijn mensen gelijkwaardige, verantwoordelijke, op elkaar betrokken partners. Zij staan in pluriforme relaties van wederkerigheid van geven en ontvangen.

Het gaat hier niet om een waardenneutraal ruilverkeer van goederen, maar om

* Deze tekst werd uitgesproken tijdens de presentatie van het rapport van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA 'Gaven in overvloed. Europees cultuurbeleid in christen-democratisch perspectief' op 12 december 1996.

een proces dat iets wil bereiken voor meerdere mensen, voor de eigen groep, voor de nationale gemeenschap, voor Europa, voor de mensheid. Het uitwisselingsproces van gaven wil doelgericht zijn. Dat doel is de versterking van de humaniteit, de menswaardigheid van de kleine of grote samenleving.

De gave-ervaring

Niet elke mening of opvatting binnen die samenleving is ongeacht zijn innerlijke gerichtheid zonder meer aanvaardbaar. Er moet steeds gekeken worden naar de intentie van die meningen. De intentie oordeelt alles. De toets van meningen en opvattingen aan de norm van 'het goede leven' maakt duidelijk wat in het culturele bewustzijn van een gemeenschap opgenomen kan worden en wat dient te worden buitengesloten. Cultuurrelativisme, in de zin van 'alles kan' is voor de commissie geen houdbare filosofische positie, evenmin als cultuurabsolutisme, waarin een dogmatische set van opvattingen bij dictaat aan mensen wordt opgelegd, aanvaardbaar is. Het publieke debat over de gemeenschappelijke en particuliere waarden dient zonder ophouden gevoerd te worden. De grondslagen van de verschillende standpunten moeten helder op de voorgrond geplaatst worden en aan elkaar getoetst. Dit rapport is daar in de eerste vier hoofdstukken zeer expliciet over. Daarin alleen al ligt een wezenlijke bijdrage van dit rapport naar het publieke forum. Bij de publieke presentatie van een christen-democratische cultuurfilosofie, die overigens ook concreet wil zijn, onderstreep ik dit fundamentele belang.

Cultureel engagement vraagt naar de mening van de commissie om een leidinggevende idee. Die idee wordt in dit

rapport ten diepste gevonden in het concept van de gave-ervaring en alle bij die ervaring behorende positieve connotaties van vrijheid in geven en ontvangen, van onverplichtheid van zowel het een als het ander, van verantwoordelijkheid ten opzichte van de breekbaarheid van de relaties tussen gever en ontvanger die de samenleving structureren, van respect voor de eigenheid van de partners.

De ervaring van de 'gave', van de zinvolheid van geven en ontvangen, wordt in de visie van de commissie opgevat als een steeds weer herhaalde manifestatie van de grondstructuur van de geschapen werkelijkheid. Uitdrukkelijk plaatst de commissie haar visie op cultuur in het perspectief van de christelijke visie aangaande de relatie tussen de mens en zijn Schepper. In het Woord Gods is alles geschapen, en het Woord is het leven en het licht van de mensen (Johan. 1: 3-4). Mensen die, in vrijheid gesteld want naar Gods beeld geschapen, in vrijheid antwoorden kunnen en mogen op het aanbod van het Leven en het Licht. Vrijheid en verantwoordelijkheid zijn kernbegrippen van een christelijk verankerde cultuurfilosofie. De opvatting over vorm en inhoud van de uiteindelijke betrokkenheid van de mens op zijn Schepper is het sjabloon waarnaar de opvatting over de culturele relaties van mensen onderling wordt gemodelleerd. Geen willekeurige norm dus, die uit pragmatische consensus is bereikt, maar een norm die verankerd is in een allerlaatste opvatting over de relatie van de mens tot 'de laatste dingen', over het uiteindelijk fundament van zijn. Die relatie wordt ten diepste verstaan als gave. Vandaar het motto van dit rapport: 'Van Zijn volheid hebben wij allen ontvangen; genade op genade'

Prof. dr. A.G. Weiler overhandigt staatssecretaris Nuis van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen het eerste exemplaar van 'Gaven in overvloed'. (foto Dirk Hol)

(Johan. 1:16). En ook: 'Tegelijk met zijn Zoon heeft God ons alles gegeven' (vgl. Rom. 8:32). Die teksten betekenen: Het mensenleven bestaat uit onverplichte, om niet gegeven gaven in overvloed, die voortkomen uit Gods zelfmededeelzaamheid. Als zodanig stellen die gaven mensen in staat naar Gods gelijkenis te streven, niet alleen in hun persoonlijk leven maar ook in de opbouw van de samenleving, die gekenmerkt wordt als 'het komende koninkrijk Gods'.

Zulk een cultuurbegrip heeft iets idealistisch. Het lijkt voorbij te gaan aan de harde dagelijks aangetroffen werkelijkheid van de weigering van geven en mededelen, of van het egoïstisch opeisen en consumptivistisch aanspraak maken op wat voor iedereen beschikbaar moet zijn, maar ook aan de realiteit van het uitgesloten-zijn uit de giftrelaties en aan de marge van de samenleving terechtgekomen zijn. De

normatieve lading van het cultuurbegrip lijkt te kort te doen aan de adequate beschrijving van de dagelijkse werkelijkheid van mensen in ongelijke sociale, economische en culturele posities. Inderdaad, een cultuurfilosofie die zich als grondslag van cultuurbeleid en cultuurpolitiek wil verstaan, dient grondig rekening te houden met alle tegenkrachten en weerbarstigheden die in culturen te vinden zijn.

Karakteristieken van een samenleving

Terwille van het ontwerpen van een perspectief voor positief cultuurbeleid moet de richtinggevende inspiratie tot voortgaand opbouwend handelen duidelijk aan de dag treden. Die inspiratie wordt door de commissie gevonden in de gave-relaties en de daarmee verbonden zinvaringen. Van daaruit komt zij tot een aantal karakteristieken van een samenleving zoals de christen-democratie die voor ogen staat. Dusdoende

kan zij aanduiden welke rol de overheid kan spelen bij het verwerkelijken van een samenleving die blijven wil binnen de grenzen van de publieke gerechtigheid. Ik verwijs naar pagina 105/6 van het rapport, en de herhaling van de betreffende tekst op pagina 272-/3. Zeventien richtinggevende sterren staan daar, sterren die doen denken aan het Europa-symbool, sterren die richtinggevend zijn voor de toekomst van Europa. Het ware te wensen dat aan het eind van dit millennium de ogen van mensen gericht zouden kunnen zijn op die blinkende sterren, als in een verwachtingsvolle Kerstnacht waarin Licht zal opgaan voor een volk dat wandelt in duisternis ..

Wat is Europa?

Wat is Europa? Het antwoord is niet zo moeilijk als veelal gedacht wordt. Als cultuurgebied wordt de geografische regio Europa gekenmerkt door de gemeenschappelijke wortels van de antieke, joods-christelijke en de Germaanse, c.q. Slavische tradities. Deze tradities hebben in een langlopend historisch proces, dat grote omwentelingen heeft gekend, vormgegeven aan de in Europa geldende opvattingen over recht en wet, over overheidsgezag en gemeenschap, over gerechtigheid in de samenleving, over bekommernis en zorg voor de zwakken, over persoonlijke en politieke deugden. Bij die waarden zijn de instrumenten geschapen tot handhaving ervan. Er zijn symbolen ontworpen en aanvaard, die de gezamenlijk gedeelde overtuigingen representeren. Strikt genomen is 'Europa' in

eerste instantie een moreel complex, met bijbehorende beheersmechanismen en sturende symbolen. Dat moreel complex is zeer wel te schetsen op een voor Europeanen herkenbare wijze. Er was een tijd dat dat moreel complex *cum annexis* richtinggevend was voor de inrichting van de samenleving. Hoeders en bestuurders van dat moreel complex waren de politieke leiders, de priesters en dominees, de intellectuelen, schrijvers en geleerden, vooral ook de christelijk-humanistische opvoeders van het jonge geslacht. Hun rol is in de loop

De economische dimensies van de onderlinge, interne en externe Europese betrekkingen hebben de morele dimensies van de westerse samenleving(en) naar de achtergrond gedrongen.

van de moderne geschiedenis grotendeels overgenomen door de kooplieden, het handel drijvende deel van de Europese naties. De onderlinge relaties binnen Europa, maar ook die met andere regio's, zijn meer en meer getekend door de nieuwtijdse opvattingen over handel drijven en winst maken. De economische dimensies van de onderlinge, interne en externe Europese betrekkingen hebben de morele dimensies van de westerse samenleving(en) naar de achtergrond gedrongen.

Voorbeelden daarvan zijn er te over, en het rapport schuwt niet die oneigenlijke dominanties duidelijk aan te wijzen, onder andere in het omgaan met de media en met het onderwijsveld.

Een heroriëntatie

Consequent pleit het rapport ervoor de blikrichting van het Verdrag van Maastricht te heroriënteren en mede te richten op de culturele waarden. Deze moeten in hun eigen relatieve autonomie worden erkend. Het rapport con-

cretiseert die heroriëntatie op de terreinen van de betrekkingen tussen godsdienst en samenleving, van onderwijsbeleid, omroepbeleid en kunstbeleid. De dominantie van de economische dimensie op die terreinen wordt aange-toond en er wordt een weg gezocht naar mogelijkheden om de specifieke culturele waarden op die terreinen tot hun recht te doen komen,

Deze vier hoofdstukken hebben een verkennend karakter. Andere mogelijke velden van Europees cultuurbeleid als bijvoorbeeld het rijk van de arbeid, het gezin, de gezondheidszorg, ouderenzorg en jeugdzorg, maar ook de problemen van immigratie, van multiculturaliteit en etniciteit, van regiovorming en nationalisme verdienen zulke verkenningen. De commissie heeft zich wijselijk beperkt tot het genoemde viertal. Maar op die velden wordt dan ook consequent gewezen op de heersende culturele onevenwichtigheden. Vervolgens wordt steeds verwezen naar de na te streven waarden en naar de noodzaak om over die waarden over-enstemming te bereiken, om dan vervolgens te pleiten voor een verankeren van die waarden in een Europese grondwet. Op de achterzijde van het rapport zijn de belangrijkste lijnen van argumentatie te lezen. In het laatste hoofdstuk: 'Terugblik en uitzicht' vindt men ook de conclusies en aanbevelingen samengevat.

Er zullen lange wegen gegaan moeten worden om tot die waardenconsensus te komen. Het is van belang dat de participanten in het eenwordingsproces duidelijk aangeven wat zij willen en waarom zij dat willen. Dit rapport heeft gepoogd voor de christen-democratie zulk een perspectief te schetsen en de haar inspirerende grondslag van een

Europese cultuurpolitiek aan te geven. Het persbericht voor deze bijeenkomst zegt: "Het is opvallend dat aan de vooravond van het Nederlandse voorzitterschap de kwestie van het cultuurbeleid nauwelijks politieke en publieke aandacht krijgt. Ook in de notitie van de Nederlandse regering over het voorzitterschap wordt zeer weinig aandacht besteed aan dit thema. Het Wetenschappelijk Instituut wil dat politieke zwijgen over Europees cultuurbeleid doorbreken en een stevige bijdrage leveren aan het opnieuw op de agenda zetten van dit zwaar verwaarloosde onderwerp."

Prof. dr. A. G. Weiler is voorzitter van de WInstudiecommissie die het rapport 'Gaven in overvloed. Europees cultuurbeleid in christen-democratisch perspectief' schreef. Hij is emeritus-hoogleraar Middeleeuwse geschiedenis en wijsbegeerte aan de Katholieke Universiteit Nijmegen.